

the consideration of the historical-pedagogical experience on the issue under research will help to avoid mistakes at the present stage of the development of education.

Key words: intensification, physical-mathematical training, maritime educational institutions.

Рецензент: Кузьменко В.В.

УДК 37.013.3:930.2:929:001.2

Розман І. І.*

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІСТИКИ У ВИМІРІ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

У статті розкривається досвід розробки біографічного підходу в різних галузях знань і можливості його творчого використання в історико-педагогічних дослідженнях. Актуальність проблеми зумовлюється тим, що історико-педагогічна наука нагромадила велику кількість наукової, навчальної, науково-популярної літератури про життя і діяльність визначних педагогів. Тому їхнє вивчення потребує розроблення відповідного наукового інструментарію. Показано, що біографічний метод активно розробляється у психології, соціології, історичній науці, літературознавстві, інших галузях знань, однак ще не став предметом глибокого комплексного дослідження в педагогічній науці.

Ключові слова: біографічний метод, педагогічна персоналія, педагогічна біографістика, історико-педагогічна наука.

Актуальність дослідження розвитку педагогічної біографістики в Україні зумовлюється низкою наукових, освітньо-педагогічних, соціокультурних чинників. Українська історико-педагогічна наука нагромадила значну кількість наукової, навчальної, науково-популярної літератури про життєдіяльність визначних педагогів і освітян. Цей процес супроводжується виданням численної довідникової літератури, розвитком біобібліографії. На такому тлі увиразнюється й актуалізується потреба з'ясування ролі, місця педагогічної біографістики в системі гуманітарних наук, зокрема філософії, психології, соціології, літературознавства, історичної науки тощо. Вони нагромадили значний досвід у проведенні біографічних досліджень, що може бути корисним для розроблення методологічних засад, науково-дослідницького інструментарію педагогічної біографістики.

Науково-теоретичне підґрунтя для розв'язання означених завдань дає досвід біографічних досліджень, нагромаджений представниками різних галузей гуманітаристики, зокрема психології (Б. Ананьев, І. Кон, Н. Логінова, М. Рибников, С. Рубінштейн та ін.), філософії (Л. Артамошкіна, О. Валевський, І. Голубович, В. Менжулін), історичної науки (П. Попик, В. Чишко та ін.), соціології (Ю. Безпалов, Д. Рогозін, Л. Скокова та ін.) тощо. Він потребує всебічного осмислення і творчого використання в процесі вивчення педагогічних персоналій, зважаючи на контекст наукового дискурсу щодо обґрунтування українськими вченими методологічних засад української історико-педагогічної науки, зокрема педагогічної біографістики (О. Адаменко, Г. Белан, М. Богуславський, С. Гончаренко, Н. Дічек, Т. Завгородня, І. Стражнікова, О. Сухомлинська та ін.).

Мета статті полягає у з'ясуванні можливостей використання наукового досвіду представників різних галузей гуманітаристики у проведенні біографічних досліджень для розроблення і вдосконалення науково-методологічних засад педагогічної біографістики.

Біографістика як напрямок і складник педагогічної науки може досліджуватися з різних методологічних позицій, однак завжди через призму міждисциплінарного підходу. Це, з одного боку, актуалізується зміною теоретичних парадигм, що орієнтують

*© Розман І. І.

на інтерпретативні науково-дослідні стратегії та зосередження уваги на суб'єктивно-особистісних значеннях і смислах. З іншого боку, міждисциплінарність детермінується сутністю феномену життєпису, що як окремий жанр розвивається на перетині історії, літератури, філософії, психології, соціології, фізіології, мовознавства, інших галузей соціогуманітарних і біологічних наук. У такому ракурсі варто пригадати зроблений на основі аналізу досвіду біографістики висновок відомого англо-американського вченого А. Дж. Тейлора, згідно з яким найкращі зразки життєписів стали результатом поєднання досягнень кількох галузей знань, бо саме такий синтез дозволяє з більшою ймовірністю, точністю відтворити історію життя героя біографічної оповіді [6, с. 25].

Виходимо з концептуальної установки, що взаємодоповнюваність є одним із головних теоретико-методологічних положень дослідження феномену біографії в гуманітаристиці. До його з'ясування в педагогічній біографістиці підходимо не з «традиційно-підручникових» позицій, які передбачають показ загальних ліній перетину різних наук з проекцією на врахування міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі, а в науково-методологічній площині, зважаючи на її предмет і завдання. Ідеться про те, що між педагогічною біографістикою, з одного боку, та біографічною традицією у філософії, психології, літературознавстві, історії, соціології, з іншого, не може бути «паритету взаємозапозичення». Перша стосовно інших є «молодшою сестрою», вона почала формуватися пізніше, тож передусім має вчитися, запозичувати досвід «старших сестер», зважаючи на свої особливі потреби й завдання.

Виокремлюємо три основні аспекти таких запозичень: а) наукові конструкти (концепції, теорії, ідеї, погляди), які сприяють ґрунтовному осмисленню загальних проблем життєдіяльності педагогічної персоналії; б) науковий інструментарій, що забезпечує розвиток науково-методологічних засад педагогічної науки; в) практичний досвід біографічних досліджень у різних галузях знань.

Органічний взаємозв'язок педагогічної біографістики з філософією зумовлений її інтегративною функцією, що має об'єднувати й синтезувати конкретні, спеціалізовані напрямки біографічних досліджень, а також виявляти можливість (або принципову неможливість) їхнього співставлення. Доробок відомих українських філософів у галузі біографістики (О. Валевський, І. Голубович, В. Менжулін та ін.) дає важливе теоретико-методологічне підґрунтя для розуміння ролі, місця, значення біографічної проблематики в сучасній гуманітаристиці, засвідчує глибоку вкоріненість біографії, біографічної свідомості, біографічної практики у європейській науковій і культурній традиції, яка активно розвивається через зростаючий інтерес до індивідуального життя особистості, її творчих досягнень і суспільної діяльності.

Для педагога-дослідника в галузі біографістики досвід історико-філософських студій дає розуміння біографії як соціокультурного феномену, що характеризує індивідуально-особистісний вимір соціального буття й культури та розкриває пізнавальні можливості й межі біографічного підходу в соціогуманітарному знанні. За умов світоглядного й методологічного плюралізму це істотно впливає на вибір науково-дослідницьких стратегій, які (за відсутності єдиної загально визнаної пояснювальної теоретичної моделі) дозволяють зорієнтуватися в багатовекторності, множинності науково-пізнавальних інтерпретацій.

Ознайомлення з філософськими ідеями й науково-теоретичними конструктами, що стосуються осмислення ролі особистості в історії, культурі розвитку гуманітарних знань, уможлиблює визначити найбільш оптимальні, прийнятні підходи, рефлексії, які можуть слугувати продуктивним інструментарієм для розроблення науково-методологічних засад і проведення конкретнотематичних студій з педагогічної біографістики.

Надійними орієнтирами в цьому аспекті є висунуті німецьким філософом і культурологом В. Дільтеєм (1811 – 1933) постулати «наук про дух» (до яких він відносив передусім історію) та «філософії життя», які обґрунтовують ідею саморефлексії життя

(«життя тлумачить життя»), тобто її «внутрішньої автобіографічності»: зрозуміти життя можна лише шляхом застосування особливих методів пізнання, що ґрунтуються на вивченні психічних аспектів діяльності особи [4]. Для історика педагогіки цінним і повчальним є досвід В. Дільтея як блискучого біографа, що запропонував цікаві оригінальні моделі наукової реконструкції біографії визначних діячів і науковців і в такому ракурсі розробив теоретичні моделі біографістики.

Важливим методологічним орієнтиром для проведення дослідження з педагогічної біографістики є викладені філософами концептуальні положення феноменологічної та екзистенційної традиції. Відзначимо обґрунтовану відомим німецьким ученим К. Ясперсом (1883 – 1969) ідею «внутрішньої історичності» особистості, згідно з якою буття, культура розглядаються не стільки як природно-історичний процес, скільки як «уособлена» (персоніфікована) дійсність. За дослідником, людина як єдине ціле не об'єктивована, бо вона як предмет «ніколи не є собою». Тож справжнє, власне існування людини – це екзистенція, яка не зумовлена нічим зовнішнім, а лише власною індивідуальністю [12, с. 59-62, 74-75, 86-87].

Філософія екзистенціалізму, зокрема як одна з фундаментальних концепцій філософії педагогіки, дозволяє планувати реконструкцію (дискурс) біографії через типологію екзистенційних особистісних ролей, що відображають «покликання», «місію» людини та її реальні, а не вигадані «роль», «значення», «внесок» у суспільний, культурний, науковий поступ.

Цінним і повчальним для педагогічної біографістики є історіософський досвід відомих учених, які напрацювали продуктивні науково-методологічні ідеї в контексті практики біографічної реконструкції та вивчення особи в історичній ретроспективі. Аналізуючи нагромаджений в історії філософії досвід розвитку й особливості біографічного жанру, М. Менжулін обґрунтував ідею формування в цій галузі науки окремого персоноцентричного субжанру у вигляді інтелектуально-біографічної прози, де дослідник-біограф веде діалог з філософськими ідеями та їхніми авторами. З таких позицій з'ясується одна з кардинальних проблем біографістики щодо стосунків між біографом-дослідником, текстом (у цьому випадку філософськими ідеями, а в ширшому розумінні – джерелами біографістики) та їхніми авторами, тобто досліджуваними персоналіями [7].

Педагогіка тісно пов'язана з психологією, вони мають спільний предмет дослідження – Людину у процесі її онтогенезу. Ця проблема глибоко розкрита у ґрунтовних дослідженнях Л. Виготського [2], О. Власова [1] та ін.

Констатуючи універсальне значення наукових знань з психології для розвитку педагогічної біографістики, акцентуємо на двох аспектах цієї проблеми – загальнотеоретичному та дослідницько-інструментальному. В обох випадках розглядаємо її через призму окремих галузей теоретичної психології, яка нагромадила великий масив знань про особливості психіки творчої особистості. Так, загальна психологія дає уявлення про основні закономірності її розвитку; історія психології показує ретроспективу, етапність осмислення цього процесу представниками різних наукових шкіл і напрямків; генетична психологія розкриває розвиток психіки в онтогенезі, тобто впродовж життя окремої особи; соціальна психологія вивчає психічні явища в процесі взаємодії людини у великих і малих групах (міжособистісні взаємини у творчих середовищах, професійних колективах; вплив на них «інтелектуальних лідерів»; вплив соціальних, сімейних, інших стосунків на творчу і професійну діяльність особи тощо); порівняльна психологія досліджує філогенетичні форми психічного життя, що дозволяє з'ясувати вплив спадковості на формування і становлення особистості; диференціальна психологія вивчає індивідуальнопсихологічні особливості психіки особи з урахуванням вікового рівня розвитку й механізмів її функціонування, це сприяє визначенню ролі вроджених і набутих задатків, здібностей особистості у її творчій праці; психофізіологія розкриває фізіологічні механізми функціонування мозку і вищої

нервової діяльності та механізми психічної і когнітивної активності особистості тощо. Отже, знання з теоретичної психології орієнтують на осмислення педагогічної персоналії як цілісного утворення і системи психічних властивостей, що має власну структуру і внутрішні зв'язки, які відображають взаємини з різними середовищами.

Значний науково-теоретичний і дослідницько-інструментальний потенціал має досвід розробленого у психології біографічного підходу. Учені визначають у ньому три основні компоненти: біолого-біографічний (вивчення об'єктивних умов життя, подій середовища і поведінки в ньому людини); історію переживань (еволюція внутрішнього світу людини); історія творчості людини [5; 6]. У такому ракурсі відзначимо доволі продуктивну для педагогічної біографістики думку, згідно з якою при вивченні феномену творчості необхідно враховувати «весь спектр індивідуальних проявів особистості», тобто не обмежуватися «винятково критерієм соціальної цінності», адже її результат може бути індивідуально значущим, виступаючи спонукальним чинником своєрідного виняткового особистісного розвитку творця [5, с. 158].

Історико-педагогічна наука тісно взаємопов'язана з історичною, що часто призводить до перетинання і накладання предмета їх досліджень, хоча в теорії це розмежування визначено досить чітко. Ця обставина та нагромаджений історичною біографістикою досвід зумовлюють його надважливу, всеохопну науково-методологічну значущість для розвитку педагогічної біографістики, що знаходить вияв у використанні не лише інструментарію її терміносистеми, а й досвіду дослідження історіографічного розвитку біографічного жанру в Україні і Європі, класифікації й аналізу біографічних джерел, технології написання біографій, створення біобіліографій та книжкових і електронних ресурсів біографічної інформації.

Щоправда, в історичній науці зберігається підхід щодо «монополізації» біографістики, яка оголошується її «окремою галуззю» у статусі «спеціальної історичної дисципліни». До її утвердження спричинився В. Чишко [11], і вона поділяється багатьма провідними істориками-біографістами. Уважаючи «проблемними» поширені «останнім часом» терміни «військова», «медична», «педагогічна», «музична», «сільськогосподарська» тощо біографістика, вони визнають «беззаперечну правомірність» їхньої появи за умови вироблення «особливих за своїм характером теоретичних і методичних напрацювань, пов'язаних зі специфікою дослідження» у відповідних галузях знань (В. Попик [9, с. 129]). При цьому ігнорується та обставина, що філософія, психологія, літературознавство, інші галузі знань мають не менш багатий, аніж історична наука, досвід біографічних досліджень.

Говорячи про лінії перетинання між біографістикою в історико-педагогічній науці та літературознавстві, акцентуємо на спільних підходах до розв'язання концептуально значущої проблеми співвідношення персоналії ученого, митця чи письменника та їхньої творчості. Саме через біографію дослідник-біограф прагне збагнути атмосферу епохи створення твору, без чого неможливо вповні зрозуміти його змістове наповнення, рівень художньої майстерності, місце в літературному та культурознавчому процесі.

Фундатором біографічного методу в літературознавстві є французький критик Ш. Сент-Бев, якого, до слова, не зовсім виправдано вважають «основоположником» цього методу загалом. У статті «П'єр Корнель» (1828 р.), уміщеній у збірці «Літературні портрети», він окреслив завдання «біографа великого письменника», які полягають у необхідності «вловити, осмислити, проаналізувати всю його особистість... у той момент, коли... збіг обставин – талант, виховання, навколишнє середовище виштовхує з нього перший шедевр». Таким шляхом через пізнання минулого особистого життя можна збагнути велич творіння митця [10, с. 49]. Цю позицію Ш. Сент-Бева відобразив у галереї створених ним літературних портретів, у яких акцентував на взаєминах героїв із сучасниками, на культурному середовищі, побуті тощо. Сучасні літературознавці справедливо вказують на обмеженість такого підходу, коли самі літературні твори відходили на задній план, однак сам принцип тісного взаємозв'язку біографії

письменника і його творчості є правильним.

Означений підхід одержав втілення в українському літературознавчому процесі ХІХ ст. Цей досвід також корисний для педагогічної біографістики, адже засвідчує, як формувалося розуміння взаємозв'язку, взаємозалежності між вивченням біографії письменника та його творчості. Динаміку і зміст цього процесу показала дослідниця О. Головій. Перший етап репрезентують літературно-критичні праці представників міфологічної школи (М. Максимович, М. Костомаров), у яких біографії письменників або не подавалися, або висвітлювалися фрагментарно, виконуючи формальні інформативні функції, так що вплив біографії на творчість не відстежувався. На другому етапі відбулося становлення біографічного методу завдяки П. Кулішеві, який, осмислюючи зв'язок між життєвим шляхом письменника і його творчим доробком, показав значення авторської біографії як концептуального чинника художньої творчості. Третій етап позначився утвердженням цього методу стараннями І. Франка, який розробив науковий підхід до вивчення біографій, що полягав в обґрунтуванні її впливу на змістовий (тематика, проблематика, хронологія, персонажі) та формальний (стильові особливості) рівні творів [3]. Він спричинився до розроблення психоаналітичних основ біографічного методу, адже, заглиблюючись у своїх студіях у внутрішній світ письменників, показав взаємозалежність психолого-світоглядних рис авторів та їхніх текстів.

Досвід літературної критики має важливе методологічне значення для педагогічної біографістики, оскільки художня творчість дає більший простір реалізації індивідуальності митця, який на відміну від ученого не обтяжений принципом «науково об'єктивізму». «Творча історія» художнього твору тісно співвідноситься з біографією автора, яка допомагає вловити органічну єдність людини-митця та його творіння. Це виражено в понятті «творча індивідуальність», яке передбачає, що особистісний чинник творчості (як художньої, так і наукової) не можна усунути в принципі, адже він присутній не лише в її процесі, а й у кінцевому «продукті».

Науковці досить усебічно з'ясували основні лінії зв'язку між педагогікою і соціологією, які пролягають через уточнення предмета педагогічних досліджень (мережа зовнішніх зв'язків, функцій, що визначають їх внутрішню структуру); визначення цілей освіти і виховання (розуміння, яким має бути їхній «кінцевий продукт»); осмислення ситуацій навчання і виховання тощо. Соціологія пропонує продуктивні методи й універсальні категорії дослідження цих та інших педагогічних процесів і явищ [8].

З таких позицій підходимо до можливостей використання в розвитку методологічних стратегій педагогічної біографістики наукового інструментарію розроблених у соціології методів біографічного дослідження, зокрема методу особистих документів (Ю. Безпалова, О. Рождественська, Л. Скокова та ін.). Ця проблема потребує окремого аналізу, тож наразі відзначимо, що їх відносять до групи якісних (на противагу кількісним) методів соціології, які стали популярними у 1980-1990-х рр. та орієнтовані передусім на роботу з документами особистого походження («псевдодокументами») – автобіографіями, мемуарами і спогадами, інтерв'ю, щоденниками, листуванням, генеалогіями тощо. Для педагога-біографа корисними є установки на їхнє всебічне докладне вивчення «без попередніх упереджень»; «з позицій авторів/учасників»; для опису поведінки «визначних» і «середньостатистичних» людей, що опинилися в унікальних ситуаціях; для вивчення «буденності субкультурних анклавів», адже й «побутові дрібниці», «окремі випадки» можуть мати доленосний вплив на творчість особи та всю її життєдіяльність.

У соціології розроблено продуктивні інтерпретативні моделі, які орієнтують на виявлення не стільки «детермінованих загальних закономірностей» розвитку науки, теорії або культурних, соціальних процесів і явищ, скільки на розуміння «суб'єктивного сенсу подій» з точки зору персоналії. Це вимагає зіставлення різних джерельних матеріалів і фактів та, що особливо важливо для прискіпливого науковця, дозволяє

сформувані власний, «суб'єктивний» погляд на «загальновідомі», «об'єктивні» процеси і явища, а отже, відмовитися від усталених стереотипів і запропонувати власне трактування наукових ідей, поглядів, теорій.

Вивчення міждисциплінарних зв'язків означених галузей знань дозволяє визначити два загальні науково-методологічні аспекти, що поєднують їх із педагогічною біографістикою.

Перший стосується досвіду створення галереї біографічних постатей, що позначали історію розвитку філософії, історичної науки, літератури, психології, соціології. Еволюція біографічного жанру супроводжується безліччю змін у його структурно-змістовому наповненні та породжує крайнощі у вигляді применшення значення, ігнорування одного зі складників: або біографії/життя, або біографії/творчості. Залежно від світоглядних установок, фахового рівня автора і його завдань змінюються відносини у тріаді біограф/дослідник – персоналія – текст/твір і творчість/діяльність, але домінантною залишається тенденція, що утверджує нерозривну єдність біографії/життя і творчості діяча.

Другий аспект – джерелознавчий, пов'язаний із методикою аналізу й використання джерел особистого походження. Розроблені в історичній науці, психології, літературознавстві, соціології методи і техніки роботи з ними дають біографові інструмент для глибшого проникнення у творчу лабораторію митця, ученого, дослідника.

На подальше дослідження заслуговує проблема розроблення методів і операційного інструментарію різних гуманітарних наук (філософії, психології, історії тощо) для вивчення педагогічних персоналій, зокрема їхнього життєпису та наукового шляху.

Література:

1. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посібник / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.
2. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1999. – 536 с.
3. Головій О. Формування біографічного методу в українському літературознавстві ХІХ ст. / О. Головій // Наук. вісн. Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки: Філологічні науки. Літературознавство. – 2015. – № 9. – С. 33-37.
4. Дильтей В. наброски к критике исторического разума / В. Дильтей // Вопросы философии. – № 4. – 1988. – С. 135-152.
5. Коновальчук В. Використання біографічного методу для дослідження проблеми творчої реалізації особистості / В. Коновальчук // Вісник інституту розвитку дитини. Вип. 24. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. – К., 2012. – С. 158-164.
6. Логинова Н. А. Биографический метод исследований и коррекции личности / Н. А. Логинова. – Алматы, 2001. – 173 с.
7. Менжулін В. І. Біографічний підхід в історико-філософському пізнанні / В. І. Менжулін. – К. : НаУКМА ; Аграр Медіа Груп, 2010. – 455 с.
8. Педагогічна соціологія. – Тернопіль : Підручники і посібник, 1998. – 144 с.
9. Попик В. І. Biography – біографіка – біографістика – біобібліографія: понятійний арсенал історико-біографічних досліджень / В. І. Попик // Український історичний журнал. – 2015. – № 3. – С. 122-136.
10. Сент-Бев Ш. Пьер Корнель / Ш. Сент-Бев // Литературные портреты. Критические очерки: пер. с франц. – М. Худож. лит., 1970. – С. 48-66.
11. Чишко В. С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України / В. С. Чишко. – К., 1996. – 239 с.
12. Ясперс К. Всемирная история философии. Введение / пер. К. Лошевский. – СПб. : Наука, 2000. – 272 с.

Розман И. И.

**МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОСТЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ БИОГРАФИСТИКИ
В ИЗМЕРЕНИИ НАУЧНОГО ДИСКУРСА**

В статье раскрывается опыт разработки биографического подхода в различных областях знаний и возможности его творческого использования в историко-педагогических исследованиях. Актуальность проблемы обусловлена тем, что историко-педагогическая наука накопила большое количество научной, учебной, научно-популярной литературы о жизни и деятельности выдающихся педагогов. Поэтому их изучение требует разработки соответствующего научного инструментария. Показано, что биографический метод активно разрабатывается в психологии, социологии, исторической науке, литературоведении, других отраслях знаний, однако еще не стал предметом глубокого комплексного исследования в педагогической науке.

Ключевые слова: биографический метод, педагогическая персоналия, педагогическая биографистика, историко-педагогическая наука.

Rozman I. I.

**INTERDISCIPLINARY ASPECT OF PEDAGOGICAL BIOGRAPHY
IN THE DIMENSION OF SCIENTIFIC DISCOURSE**

The article reveals the experience of developing a biographical approach in various fields of knowledge and the possibilities of its creative usage in historical and pedagogical research. The urgency of the issue determines to the fact that the historical and pedagogical science has accumulated a large number of scientific, educational, popular science literature about the life and activity of prominent teachers and educators. Therefore, their investigations need the development of appropriate scientific tools. It is shown that the biographical method is actively developed in psychology, sociology, historical science, literary criticism, and other branches of knowledge, but it has not yet become the subject of a deep integrated research in the pedagogical science. In each scientific field this method has its own priorities. In psychology it aims to find out the internal psychic states of the individual. Historical science uses this method to objectively reconstruct the life path and social activity of a prominent figure, and sociology – for the typology of participants in the social process.

The procedure for applying this method in research practice involves, firstly, the consideration of the inherent features and properties of it, and secondly, the consistent use of certain methods and techniques of research. It is concluded that for the development of pedagogical biography as the biographical method is of interest and value from two main points: a) as a scientific and theoretical tool for the analysis of source materials and the study of pedagogical personalities in the historical retrospective; b) as a practical-experimental tool for the study of various social groups. It turns out that the biographical method should find its place in the research complex of methods of pedagogical science.

Key words: biographical method, pedagogical personality, pedagogical biography, historical-pedagogical science.

УДК 378:101.1

Ryabukha I. M.*

**PRINCIPLE OF HISTORICISM IN INVESTIGATION OF MARITIME EDUCATION
DEVELOPMENT IN UKRAINE (PRE-REVOLUTIONARY PERIOD)**

The article deals with the history of maritime education in Ukraine, specifically with its pre-revolutionary period. Types of navy and merchant fleet schools and their peculiarities are analysed and described. Special attention is paid to the list and specifications of curricula disciplines of different navy schools. Requirements to the entrants and demands to their practical training was one of the objects of description. Having the aim to reveal the essence of historical approach with regard to processes of developing maritime professionals training system in the pre-revolutionary period there was made a conclusion that geopolitical and socioeconomic factors determined the dynamics of the development

*© Ryabukha I. M.